

امامت را بشناس

«پرسش‌ها و شبهات»

مرتضی مطهری

www.ketab.ir

مطیمی، مرتضی،
امامت را بشناس / پرسش‌ها و پاسخ‌ها / مرتضی و مطیمی. - قم: انتشارات کریمه اهل بیت (ع)،
۱۳۹۰.

۲۹۶ ص.

ISBN: ۹۷۸-۹۶۴-۸۷۷۷-۳۱-۴ / ریال: ۳۵۰۰۰

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص - [۲۸۵] - ۲۹۶: همچنین به صورت زیرنویس،
۱. امامت. ۲. امامت - پرسش‌ها و پاسخ‌ها. ۳. امامت - جنبه‌های قرآنی. ۴. امامت - دفاعیه‌ها
و ردیه‌ها. ۵. امامت - احادیث.

۲۹۷/۴۵

۸ الف ۶ م / ۱۲ / ۲۲۳ Bp

۱۹۴۵۹۳۳

۱۳۹۰

۰۹۱۹۱۴۸۳۱۳۶

شناسنامه کتاب

نام کتاب: امامت را بشناس (پرسش‌ها و شبهات)
تألیف: مرتضی مطیمی
ناشر: انتشارات کریمه اهلیت (ع)
نوبت چاپ: اول / بهار ۱۳۹۰
تیراژ: ۲۰۰۰
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۷۷۷-۳۱-۴
قیمت: ۳۵۰۰ تومان

«کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤلف و محفوظ می‌باشد.»

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۵	مقدمه
	بخش اول: لزوم وجود امام
	فصل اول: لزوم وجود امام و دلائل آن
۲۵	الف) لزوم وجود امام
۲۵	تعریف امامت
۲۵	موارد استعمال لفظ امام در قرآن
۲۷	امامت از نظر شیعه و سنی
۲۸	لزوم وجود امام چرا؟
۲۹	ب) دلائل لزوم وجود امام
۲۹	دلیل اول عقلی
۲۹	انسان موجودی مرکب از جسم و روح
۳۰	هدف از خلقت انسان
۳۱	انسان نیازمند زندگی اجتماعی
۳۱	تزاخم و اختلاف به سبب غریزه سودجویی
۳۲	نیاز به وضع قوانین
۳۲	ویژگی های قانون و واضع آن
۳۳	نیاز به بعثت انبیاء برای اجرای قانون
۳۴	آخرین پیامبر و کامل ترین شریعت

نیاز به امام بعد از پیامبر خاتم..... ۳۶

امام واسطه فیض..... ۳۶

دلیل دوم عقلی..... ۳۸

دلیل سوم عقلی..... ۴۰

دلیل چهارم عقلی..... ۴۳

دلیل پنجم عقلی..... ۴۴

دلیل ششم عقلی..... ۴۷

ادله نقلی بر لزوم وجود امام..... ۴۹

اول: امامت تا روز قیامت باقی است..... ۵۰

دوم: زمین بدون حجت باقی نمی ماند..... ۵۱

سوم: اصلاح زمین و مردم به وجود امام است..... ۵۳

چهارم: امام امان (موجب امنیت) روی زمین است..... ۵۳

پنجم: اگر امام روی زمین نباشد..... ۵۶

الف) خدا عبادت نمی شود..... ۵۶

ب) باب توبه بسته می شود..... ۵۷

ج) در دین تحریف به زیاده و نقصان راه پیدا می کند..... ۵۷

د) حق از باطل شناخته نمی شود..... ۵۹

ه) زمین اهلش را فرو می برد..... ۵۹

فصل دوم: پرسش‌ها و شبهات و پاسخ آنها

- ۱- اشکال و جواب ۶۱
- ۲- وجود پیامبر و قرآن و عدم نیاز به امام؟! ۶۱
- ۳- اشکال و پاسخ آن ۶۶
- ۴- امام بدون حکومت؟! ۶۶
- ۵- پاسخ ۶۶
- ۶- سؤال و جواب ۷۳
- ۷- فایده‌ی امام بدون وحی چیست؟ ۷۳

بخش دوم: علم امام

فصل اول: علم امام و اقسام و مصادیق و منابع آن

- الف) علم امام ۷۷
- ب) اقسام علم امام ۷۸
- ج) - مصادیق علم امام ۸۰
- مصادیق قسم اول ماضی و قسم دوم غایب ۸۰
- ۱- علم به قرآن ۸۰
- ۲- علم به کتب پیامبران سابق ۸۲
- ۳- علم به علوم ملائکه و انبیاء و رؤسل ۸۴
- ۴- علمی که از پیامبر ﷺ به علی ﷺ و سپس به امامان دیگر رسیده است ۸۵
- ۵- علم به آنچه در جفر و جامعه و مصحف فاطمه ﷺ هست ۸۷

- ۶ - علم به ایمان حقیقی و نفاق افراد ۹۰
- ۷ - علم به واقعیات گذشته و آینده ۹۲
- ۸ - علم به اعمال بندگان ۹۴
- ۹ - علم به همه زبانها و لغات و تکلم به آن زبان ها ۱۰۰
- مصدق قسم دوم علم امام ۱۰۱
- علم حادث و افضلیت آن بر دو قسم دیگر ۱۰۱
- علت افضلیت علم حادث ۱۰۲
- رفع شبهه ۱۰۴
- شبهه و رفع آن ۱۰۵
- امام، پیامبر نیست! ۱۰۵
- (د) منابع علم ائمه ۱۰۸
- اسم اعظم ۱۰۹
- علم الکتاب ۱۱۰

فصل دوم: پرسش‌ها و شبهات و پاسخ آنها

- ۱ - علم ائمه حضور است یا حصولی؟ ۱۱۳
- ۲ - آیا ائمه معصومین علم غیب دارند؟ ۱۱۷
- تعریف غیب ۱۱۷
- غیب مطلق و نسبی ۱۱۸
- ۳ - جواب یک اشکال ۱۱۹
- غیب به خدا اختصاص دارد! ۱۱۹

۴- سؤال و جواب ۱۲۲

۱) چرا امام داشتن علم غیب را انکار می‌کند؟ ۱۲۲

علت انکار؟ ۱۲۳

۲) علم غیب داشتن معصومین با زندگی عادی و دچار

مصیبت شدن منافات دارد! ۱۲۶

علت چیست؟ ۱۲۸

بخش سوم: عصمت امام

فصل اول: عصمت امام و ادله آن

الف) عصمت ۱۳۷

معنای عصمت ۱۳۷

معنای اصطلاحی عصمت ۱۳۸

فرق عصمت و عدالت ۱۳۹

اقوال در باب عصمت امام ۱۴۰

عصمت انبیاء ۱۴۲

محدوده عصمت ۱۴۳

از چه زمان و از چه؟ ۱۴۳

ب) ادله عصمت ۱۴۸

ادله عقلی ۱۴۸

۱- لزوم نقض غرض ۱۴۹

۲- لزوم عدم اعتماد ۱۵۰

- ۳ - لزوم نفرت عمومی ۵۱
- اشکال ۱ ۵۱
- اشکال ۲ ۵۲
- اشکال ۳ ۵۲
- ۴ - لزوم تسلسل ۵۳
- ۵ - حافظ شریعت باید معصوم باشد ۵۴
- اعتراف ابن تیمیه به نیاز به حافظ معصوم ۵۴
- اعتراف فخر رازی به عصمت اولی الامر ۵۶
- پاسخ به ابن تیمیه و فخر رازی ۵۷
- ۶ - لزوم اجتماع ضدین ۶۱
- ۷ - اقتضای لطف حق تعالی (قاعده لطف) ۶۱
- ۸ - لازمه عقل امیر و نفس اسیر ۶۲
- ۹ - امام خلیفه الله است و تجلی بخش عصمت مطلقه ... ۶۴
- ادله نقلی اثبات عصمت امام علی (علیه السلام) ۶۵
- ۱ - آیه اطاعت ۶۵
- اشکال و جواب ۶۶
- اطاعت مطلق از امام! ۶۶
- نظر علمای اهل سنت در وجوب عصمت اولو الامر ۶۹
- مراد از اولی الامر چه کسانی هستند؟ ۷۰

۱۷۲	ردّ اقوال دیگر
۱۷۵	اولی الامر همان ائمه معصومین هستند
۱۷۵	آیه ولایت
۱۷۶	روایت
۱۷۸	تذکر مهم
۱۸۰	دلیل دوم نقلی بر عصمت امامان (علیهم السلام)
۱۸۰	آیه تطهیر
۱۸۰	شان نزول آیه
۱۸۳	مراد از اهل بیت
۱۸۵	اشکال و جواب
۱۸۵	همسران پیامبر از اهل بیت هستند؟
۱۸۸	اشکال و جواب دیگر
۱۸۸	قرینه‌ی سیاق
۱۸۹	جواب
۱۹۱	معنای رجس
۱۹۳	مراد از اراده
۱۹۴	اراده در آیه تطهیر اراده تکوینی است
۱۹۶	اشکال و جواب
۱۹۶	اراده تکوینی و اختیار
۱۹۸	دلیل سوم نقلی بر عصمت امام (علیهم السلام)

- حدیث ثقلین ۱۹۸
- میزان اعتبار حدیث ثقلین ۱۹۹

فصل دوم: پرسش‌ها و شبهات و پاسخ آنها

- ۱ - حقیقت و منشاء عصمت چیست؟ ۲۰۳
- (۱) مرتبه عالی تقوا ۲۰۳
- (۲) آگاهی از عواقب و تبعات گناه ۲۰۳
- (۳) عشق و محبت به حق تعالی ۲۰۴
- ۲ - حقیقت عصمت از خطا، چیست؟ ۲۰۵
- تأیید روح القدس ۲۰۶
- ۳ - عصمت موهبتی است یا اکتسابی؟ ۲۱۰
- ۴ - عصمت موهبتی فضیلت برای امام؟ ۲۱۲
- ۵ - امکان عصمت برای افراد عادی؟ ۲۱۶
- ۶ - عصمت و اختیار چگونه قابل جمع هستند؟ ۲۲۰
- ۷ - ناهمخوانی عصمت با طبیعت بشری ۲۲۴
- ۸ - عصمت با اظهار گناه و استغفار منافات دارد! ۲۲۷
- جواب ۲۲۹
- معنای ذنب ۲۳۰
- معنای عصیان ۲۳۱
- مولوی و ارشادی ۲۳۱
- معنای ظلم ۲۳۲

- معنای استغفار - مغفرت ۲۳۳
- اظهار گناه و استغفار از طرف امام چرا؟ ۲۳۴
- القاء شبهه به نام روشنفکری ۲۴۰
- ۹ - دلیل عصمت حضرت زهرا (س) چیست؟ ۲۴۱
- ۱۰ - نظریه عصمت از کجا آمده است؟ ۲۴۳
- نسبت ناروا به شیعه ۲۴۳
- تهمت دیگر به شیعه ۲۴۵

بخش چهارم: تعیین و انتصاب امام

فصل اول: تعیین و انتصاب امام در اختیار کیست؟

- ادله تعیین و انتصاب امام از طرف خدا ۲۵۰
- شبهه و جواب ۲۵۳
- آیا امامت وراثتی است؟ ۲۵۳
- رد شبهه ۲۵۴

فصل دوم: چه کسی امام است؟

- حق تعالی چه کسانی را به امامت برگزیده است؟ ۲۵۹
- روایات شیعه ۲۶۰
- روایات اهل سنت در باب ائمه اثنی عشر ۲۶۸
- حیرت در تطبیق چرا؟! ۲۷۱
- فاسق ترین افراد و جانشینی پیامبر؟! ۲۷۶

- ۲۸۱ تعصب چرا؟
- ۲۸۵ کتاب نامه
- ۲۸۵ الف) منابع فارسی
- ۲۸۷ ب) منابع عربی

www.ketab.ir

مقدمه

علم در یک تقسیم کلی به علم عقاید و اخلاق و احکام منقسم می‌شود. چنانچه در زوایت رسول اکرم ﷺ که فرمود «... إِنَّمَا الْعِلْمُ ثَلَاثَةٌ، آيَةُ مُحْكَمَةٍ، أَوْ فَرِيضَةٌ عَادِلَةٌ، أَوْ سُنَّةٌ قَائِمَةٌ...»^۱ به آن اشاره شده است.

وقتی بحث از عقاید و اصول دین به میان آید، بعد از توحید و معاد و نبوت، بحث از امامت مطرح می‌شود که محور اصلی بحث ما در این نوشتار است.

امامت از دیدگاه امام رضا علیه السلام «ازمام دین و نظام مسلمین و صلاح دنیا و عزت مؤمنین است، امامت اساس اسلام در حال رشد و بنای مرتفع آن است»^۲

امامتی که در نزد شیعه و سنی نیابت از پیامبر اکرم ﷺ در امور دین و دنیاست.^۳

امامتی که به گفته‌ی علامه حلی (ره) مهمترین مطالب در استواری دین و شریف ترین مسائل مسلمین است و با ادراک آن انسان به درجه کرامت نائل می‌شود. یکی از ارکان ایمان است و به

۱- کلینی، اصول کافی، ج ۱، ص ۳۲، باب صفه العلم و فضله و فضل العلماء ح ۱.

۲- همان، ج ۱، ص ۲۰۰

۳- علی بن محمد الماوردی، الاحکام السلطانیة، ص ۵، وایجی، مواقف، ص ۳۹۵ و

ابن خلدون مقدمه تاریخ، ص ۱۹۰

سبب آن استحقاق جاودانگی در بهشت و رهایی از غضب خدای رحمن، حاصل می‌شود.^۱ چه اینکه پیامبر اکرم ﷺ فرمود: «هر کس امام زمان خود را نشناسد به مرگ جاهلیت مُرده است»^۲ یعنی همانطور که مردم جاهلی با کفر و الحاد از دنیا می‌رفتند کسی هم که امام خود را نشناسد و بمیرد، کافر و ملحد مُرده است و این حدیثی است که مورد اتفاق علمای شیعه و سنی است.

امامتی که حضرت ختمی مرتبت محمد مصطفی ﷺ از همان روزی که مأمور به انذار و دعوت خویشاوندان نزدیک خود شد، از این مسأله مهم (یعنی امامت) سخن به میان آورد و پاداش اولین ایمان آورنده را برادر و وصی و جانشین شدن بعد از خود اعلام نمود. چنانچه ابن عباس از امیر المومنین علی ﷺ نقل نموده که پیامبر به آن جمع چهل نفری فرمود: «فَإِيكُمْ يَوَازِرُنِي عَلَى هَذَا الْأَمْرِ عَلَى أَنْ يَكُونَ أَخِي وَوَصِيِّي وَخَلِيفَتِي فِيكُمْ...»

«کدامیک از شما است که مرا در این مأموریت کمک کند تا به پاداش آن، برادر من و وصی و جانشین من در میان شما باشد؟»
و تنها علی ﷺ بود که در همان مجلس برای یابوری پیامبر اعلام آمادگی نمود. «... قُلْتُ ... أَنَا يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَكُونُ وَزِيرَكَ عَلَيْهِ»^۳...
گفتم ... من ای پیامبر خدا، یاور تو در این مأموریت هستم.» و پیامبر

۱ - علامه حلی، منهاج الکرامه فی معرفه الامامه، ص ۲۷

۲ - تفتازانی، شرح مقاصد ج ۵، ص ۲۳۹، و علامه امینی، الغدير، ج ۱۰، ص ۴۹۴

گردن علی (علیه السلام) را (از مهر و عطاوت) گرفته و می‌فرماید: «إِنَّ هَذَا أَخِي وَوَصِيَّيْ وَخَلِيفَتِي فِيكُمْ فَاسْمَعُوا لَهُ وَأَطِيعُوا لَهُ...»^۱

«براستی که این است برادر من و وصی و جانشین من در میان شما. پس شما از او شنوایی داشته باشید و پیروی‌اش کنید...»

همین درجه بالای اهمیت باعث شده است که دانشمندان شیعه در کتب تفسیری و شرح بر نهج البلاغه و کتابهای تاریخی و رساله‌های کلامی و عرفانی خود به بحث از امامت بپردازند.

مؤلف «معجم ما کتب عن الرسول و اهل البيت» تعداد ۱۳۰۵۹ اثر درباره امام و امامت از شیعه فهرست کرده است.^۲

مرحوم آقا بزرگ تهرانی کتاب شناس بزرگ شیعی در الذریعه بیش از ۱۰۰ اثر مستقل و جداگانه در باب امامت ذکر کرده است.^۳

پیشینه بحث از امامت و تألیف کتاب در این باب به زمان خود معصومین (علیهم السلام) بر می‌گردد.

ابوجعفر احمد بن حسین بن عمر بن یزید الصیقل کوفی^۴ ثقة، از اصحاب امام صادق (علیه السلام) و امام کاظم (علیه السلام) و نیز مولی ابوالصفا خلیل

۱ - طبری، تاریخ الأمم و الملوک، ج ۲، ص ۶۳، و شیخ صدوق، علل الشرایع، ج ۱، ص ۲۰۲ ح ۲، باب ۱۳۳، و علامه عبدالحسین امینی، البغدير، ج ۲، ص ۲۷۸ (به همراه ذکر اسامی مؤلفین و کتبی از اهل سنت که این روایت را نقل کرده اند)

۲ - عبدالجبار زفّاعی، معجم ما کتب عن الرسول و اهل البيت، ج ۵، ص ۱۳۳، و ج ۱۰، ص ۶۹. (به نقل از امامت پژوهشی، ص ۲۳)

۳ - آقا بزرگ تهرانی، الذریعه الى تصانیف الشیعه، ج ۲، ص ۳۱۹، ۳۴۳.

بن احمد بصری متوفای ۱۶۰ یا ۱۷۰ (هـ.ق) از اصحاب امام صادق (ع) در رساله‌ای در امامت نوشته‌اند. یکی از رساله‌های مستقل در امامت که از قدمت زیادی برخوردار است به ابو محمد الحکم بن هشام بن حکم منسوب است که پدر وی در سال ۱۹۹ (هـ.ق) در گذشته و رساله قدیمی دیگر از آن شیخ ابوالقاسم سعد بن عبدالله بن ابی خلف اشعری متوفای ۲۹۹ (هـ.ق) است.^۱

ابن ندیم اولین کسی را که در باب امامت کتاب نوشته، علی بن اسماعیل بن میثم کتار دانسته و نام دو کتاب او را «الامامه» و «الاستحقاق» معرفی می‌کند. وی همچنین هشام بن حکم صحابی و شاگرد معروف امام صادق (ع) را از جمله دانشمندانی می‌داند که در باب امامت رساله‌های متعددی نگاشته است. دو رساله «الامامه» «امامه المفضول» را از جمله تألیفات هشام بن حکم دانسته است.^۲

پس از آن هم تا عصر حاضر، علما و دانشمندان در هر عصری به بحث پیرامون این موضوع مهم پرداخته‌اند و کتب ارزشمندی را خلق نموده‌اند که گاهی از یک دانشمند مثل علامه حلی چندین کتاب در این باب به یادگار مانده که «منهاج الکرامه فی معرفه الامامه» یکی از آنهاست.

از طرف دیگر مخالفان شیعه به نقد نظریه امامت با رویکرد

۱ - جمعی از نویسندگان (زیر دکتر یزدی مطلق) امامت پژوهی، ص ۲۳

۲ - محمد بن اسحاق بن ندیم، الفهرست، فن ۲، مقاله ۵، ص ۳۲۷، (به نقل از امامت

شیعه. پرداخته و کتابهایی نوشته‌اند. قاضی عضد الدین ایجی شیخ شافعیه کتاب مواقف و سید میر شریف جرجانی شرح مواقف را در قرن هشتم نوشته‌اند و در آن‌ها نظرات شیعه را نقد نموده‌اند همین کار را سعد الدین تفتازانی متوفای ۷۹۱ در کتاب مقاصد و شرح مقاصد، انجام داده است. یکی از این نقدها «منهاج السنه» است که ابن تیمیه در رد کتاب گرانسنگ و وزین «منهاج الکرامه فی معرفه الامامه» علامه حلی نوشته است.

یکی از معروف‌ترین این نقدها کتاب «تحفه‌ی عزیزینا تحفه‌ی اثنی عشریه» است که توسط عبدالعزیز بن احمد العمری الفاروقی الدهلوی متوفای ۱۲۳۹ (ه.ق) در این اواخر و به فارسی نوشته شده و مرحوم میر حامد حسین هندی دائره المعارف کم نظیر خودف «عبقات الانوار» را در پاسخ به آن به رشته‌ی تحریر در آورده است. بگذریم از بی انصافی و بی منطقی بیش از حد بعضی از مخالفان در نوشته‌هایشان، تا جایی که انسان به یقین می‌رسد که نویسنده از مروجین و مبلغین خاندان اموی است و با تعصب کور، و اقیای را نادیده گرفته و حتی احادیث و اسناد و مدارک متفق علیه بین شیعه و سنی را منکر شده است.

علامه بزرگوار امینی (ره) در موسوعه نفیس و ارزشمند «الغدیر» جلد سوم بعضی از آن‌ها را ذکر نموده و پاسخ داده است. نظریه امامت با رویکرد شیعه، و مباحث مربوط به آن، همچنان

از طرف مخالفان و حتی افرادی که خود را روشنفکر شیعی می‌دانند به چالش کشیده می‌شود. بعضی اصل امامت و بعضی صفات امام را نپذیرفته و مقاله و کتاب و سخنرانی و امثال آن، ارائه می‌دهند یکی از این‌ها می‌گوید: «برای هیچ کس به جز پیامبر ﷺ عصمت وجود ندارد و هر گفتاری که از غیر پیامبر ﷺ صادر شده باشد، در آن احتمال خطا و اشتباه وجود دارد.»^۱

دیگری می‌گوید: «پس از پیامبر اسلام هیچ کس ظهور نخواهد کرد که شخصیتش به لحاظ دینی، ضامن صحت سخن و حسن رفتارش باشد و برای دیگران تکلیف دینی بیاورد.»^۲

و نیز همو می‌گوید: «پس از پیامبر احساس و تجربه و قطع هیچ کس برای دیگری، از نظر دینی، تکلیف آور و حجت‌آفرین نیست.»^۳

و یا سخنان بی تحقیق و مطالعه بعضی دیگر از مدعیان روشنفکری که در مصاحبه‌های خود با رسانه‌های استکباری، عصمت و امام زمان (عج) و حتی قرآن و دیگر ضروریات دین را منکر می‌شوند و شبهات و تهمت‌های ناروایی که در هر ساعت از

۱ - روزنامه السبق عربستان، احمد بن سعد بن حمدان الحمیدان الغامدی (به نقل از هفته نامه افق حوزه، چهارشنبه ۹ تیر ۱۳۸۹ شماره ۲۷۵)

۲ - عبدالکریم سروش، بسط تجربه نبوی، ص ۱۳۳ (به نقل از انسان، راه و راه شناسی، ص ۱۴۹).

۳ - همان، ص ۱۳۴ (تألیف و تأیید).

شبانۀ روز با بودجه‌های کلان قدرت‌های استکباری و اذتاب و هم پیمانان - حتی بعضاً به ظاهر مسلمان - آنها از طریق شبکه‌های جهانی اطلاع‌رسانی، القاء می‌شود. ... روشن است که هدف آنها جز بیست کردن و انهدام زیر بنای فکری و عقیدتی امت اسلامی خصوصاً جوانان عزیز ما، چیز دیگری نیست.

نسل جوان ما هر لحظه آماج بمباران‌های شبهات و القانات و به تعبیر رسای مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، «تهاجم فرهنگی» همه جانبه دشمنان انصالیست هستند. این همه ما را بر آن داشت که با مراجعه به متون و منابع معتبر نزد شیعه و سنی - که در کتابنامه ذکر گردیده است - با روش تحلیلی کلامی و با استفاده از ادله متقن عقلی و نقلی به رد شبهات و پاسخ پرسش‌ها بپردازیم.

بدین منظور موضوع پژوهش خود را ضرورت وجود امام و صفات و شرایط مهم او در نزد شیعه یعنی علم و عصمت - که وجه تمایز شیعه از غیر او در این باب است - و این که نصب امام به دست کیست؟ و او چه کسانی را به امامت برگزیده است؟ قرار دادیم. پاسخگویی به پرسش‌ها و شبهاتی که حول موضوع بحث مطرح یا محتمل است از اولویت برخوردار بوده و به همین جهت بخش عمده‌ای از این نوشتار به رفع شبهات و پاسخ به سئوالات اختصاص یافته است.

ضمن درخواست رحمت و مغفرت از درگاه الهی برای همه پاسداران مرزهای عقیدتی اعم از گذشتگان و معاصران، و تقدیر و تشکر از همه آنها که در انجام این وظیفه ما را یاری نمودند، امید آن داریم که با دیده اغماض بر قصور و تقصیر ما نگریسته و نقدهای عالمانه خود را به ما هدیه نمایند.

و ما توفیقی الا بالله علیه توکلت و الیه اُنِیب

مرتضی مطهری

۱۳۸۹/۱۲/۱۲